

Žarko Muljačić
Berlin

LEKSIČKE BILJEŠKE UZ CVITJE

UDK 800.22.801.8

*Rukopis primljen za tisak 10. rujna 1995.
Čakavska rič, Split, 1995, br. 1-2
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper*

Pred kraj svog života Josip Hamm je objavio nekoliko starih čakavskih prijevoda s talijanskoga pod zajedničkim naslovom *Hrvatska proza Marulićeva vremena, I-II* (v. Hamm, 1978, 1987). Prvi svezak sadrži zbirku života svetih otaca u dijaloškom obliku (*Libar I-IV od razgovorenja Gergura pape*, str. 65-212; osobito je lijep *Život...svetoga benedita oppata*, str. 100-131; na kraju stoji, u izvorniku kasnije napisan, *Život Gergura pape*, str. 213-223). Ti su tekstovi uokvireni *Predgovorom* (str. 3-4) i trima raspravama (str. 5-61; 61-62, 225-227) iza kojih slijedi osam snimaka odabranih strana tog vrlo čitko pisanog teksta. Druga knjiga sadrži, pod skupnim naslovom *Acta Pilati*, dvije verzije poznatog srednjovjekovnog apokrifnog spisa: A. *kako pilat pisa k tiber(j)u cesaru od života i od čudnovatih mirakulov isukrstovih*; B. *Od Rasutja Jerosolimskoga* (Hamm, 1987, str. 45-71) i C. *Cvitje* (pun naslov tog djela anonimnog štovatelja sv. Franje glasi: *Delo devoto i korisno svim vernim karstjanom, ko se zove cvitje od gospodina svetoga frančiska upriličena životu i mucu od našega gospodina isusa isukarsta i ka svim negovim stopam svetim*), str. 75-167.¹ »Predgovor« (str. 5-8) i »Uvod« (str. 9-13) su zajed-

¹ Hamm, 1987, ne sadrži samo *Cvitje* (str. 75-137) nego i naknadno napisani dodatak pod naslovom OVVDI POČINU KNIGE OD STIGMAT SVETOGA FRANČISKA (str. 138-167) (usp. Davico Bonino, *Le considerazioni sulle stimmate*, str. 155-212), u kom se, u toku pet razmišljanja (*Parva konsideracion* itd.), prikazuju događaji iz zadnjih mjeseci života sv. Franje, tj. od dana kad je na vlastitu želju primio stigmat, tj. rane slične Isusovima, na rukama, na nogama i na prsima. Davico Bonino (1964.) sadrži još tri dopune o dvama najboljim Franjinim učenicima koje naš prevoditelj nije preveo: *La vita del beato Egidio*, str. 213-228; *I detti del beato Egidio*, str. 229-273, i *La vita di frate Ginepro*, str. 275-300.

nički. Uvodne studije »Acta Pilati«, str. 15-29, i »Cvitje«, str. 31-42, bave se svaka svojim tekstom. Tehnički je vrlo nespretno da se vrlo kratke *Bilješke uz tekstove* ne nalaze na odgovarajućim mjestima ispod crte ni posebno za svako djelo nego skupa (str. 42).

Svi su ovi tekstovi anonimni, a samo dva su precizno datirana. Na kraju *Dijaloga* (Hamm, 1978, str. 212) čitamo: *kl. 1513 may*, dakle: 1. svibnja 1513. god. Nekoliko je mjeseci mlađa verzija (A) spisa o Pilatu. S obzirom da je uvezana na kraju kodeksa *Sermoni govorenja sfetoga bernarda oppata* koji je pisala ista ruka, a taj je datiran: *Let tisuć . i . pet sat . i . trinadesete . na dan . osam miseca zenara*, tj. 8. siječnja 1513, Hamm zaključuje da je prva verzija tog teksta također iz tog doba (v. Hamm, 1987, 10, 21-24). Druga verzija spisa o Pilatu (B) za nekoliko je godina mlađa od prve, a isto vrijedi i za prijevod C, kako se može zaključiti iz listova papira na kome su pisani i koji sadrže vodoznake (filigrane) uobičajene do god. 1519 (ta je godina, stoga, *terminus ante quem non*). Hamm smatra da je B napisan negdje krajem drugog desetljeća 16. st., a C u to doba ili nešto malo kasnije, ali svakako prije Marulićeve smrti (1524. god.).

Svi su se ovi čakavski tekstovi nalazili do 1966. god. u Londonu kad je Institut für slavische Philologie u Beču (čiji je predstojnik tada bio J. Hamm) otkupio na javnoj dražbi u čuvenom antikvarijatu Sotheby & Co. u Bondstreetu tekstove *Razgovorenja*, B i C, koji potječu iz Bibliotheca Phillipica, tj. iz ostavštine Sir Johna Phillipisa. Tekst A bio je i ostao vlasništvo British Library (*sign. ADD. 10.626*). Kojim su putem i odakle ti rukopisi došli u London, nije poznato.

J. Hamm se odlučio za tiskanje baš tih tekstova jer oni nisu suviše stručno teološki, jer su uglavnom cjeloviti, jer su bili još neobjavljeni i jer su u svoje doba bili vrlo poznati i rado čitani, u prijevodima na razne jezike, po cijeloj zapadnoj Europi. U nastojanju da otkrije kojem su kulturnom krugu pripadali njihovi prevoditelji (s obzirom na latinično pismo dolazi u obzir samo srednja Dalmacija, tj. Zadar, Šibenik, Trogir i Split), Hamm je, ne ulazeći u pojedinosti, upotrijebio dva fonetska kriterija.

Rukopisi koji pokazuju predilekciju za izgovor *ar* (na pr.: *sarce*, *Isukarst*) i za radikalno prilagođene oblike toponima *Jerusolim* (i sl.) najvjerojatnije su djelo nekog anonimnog Splitsanina, a oni koji pokazuju predilekciju za izgovor *er* (*serce*, *Isukerst*) i za oblik *Hierusalem* bili bi djelo nekog Zadrana. Znači da se tekst A vezuje za Zadar, a tekstovi B i C za Split. Što se tiče teksta *Dijaloga* (koji je pisalo nekoliko ruku), u kome je broj grafija *Gergur – Gargur* (itd.) podjednak, nemoguće ga je, bez dubljih studija, locirati. Hamm sluti, na osnovi nekih drugih kriterija, da bi i on mogao biti splitskog porijekla (Hamm, 1978, str. 43 ss.). Zanimljivo je da učeni nekadašnji vlasnik J. Phillips nije znao kome jeziku pripada taj tekst pa je olovkom pribilježio na naknadno pridodatom listu s vlastitim *ex libris*: *MS Illyrian or Servian* (usp. Hamm, 1978, 32). Spomenimo usput da – u suprotnosti sa starijim mišljenjima M. Rešetara i dr. – J. Hamm drži da grafije *ar*, odnosno *er* odgovaraju stvarnom izgovoru i da nisu samo navika pisanja, nastala kod ljudi koji su dobro znali latinski i(li) talijanski gdje, kako je poznato, ne postoji interkonsonantski *r*. V. i Vončina (1988, str. 55-56).

Slažem se s Hammovim zaključkom da je *Cvitje*, koje je »i stilom, i oblikom, i sadržajem bilo namijenjeno onima koji su Franji Asiškome u mnogočemu bili najbliži« (Hamm, 1987, 8), dakle najširem hrvatskom čitateljstvu (i slušateljstvu, ukoliko se radilo o nepismenim osobama), veoma prikladno da nam približi »svakodnevni razgovorni jezik u Splitu u počecima XVI. st.« (Hamm, 1987, str. 37). Malo je važno je li taj tekst u rukopisu ili u tiskanom (onda samo talijanskom) obliku postojao u uglednom splitskom franjevačkom samostanu na obali koji se spominje prvi put 1237. god. M. Marulić nije vjerojatno posjedovao taj tekst u svojoj knjižnici ukoliko se na nj ne odnosi (doduše s nategom) stavka u oporuci po kojoj uz poimence navedene rukopise postoje tu i (*manuscripta*) »*multa alia, quae nondum sunt impressa*« (Hamm, 1987, 37).

Kao i u studijama o ostalim proznim djelima iz Marulićeva vremena (usp. Hamm, 1978, str. 56-61; Hamm, 1987, str. 25-28), Hamm donosi i u studiji uz *Cvitje* (str. 37-40) abecedne popise riječi kojih nema u *ARj.* s jednom bitnom razlikom, tj. u studiji uz *Dijaloge* spominje sve takve riječi, bez obzira na porijeklo, dok se u odgovarajućem poglavlju uz *Cvitje* ograničava na leksičke i frazeološke italijanizme ne uzimajući u obzir čisto crkvenu terminologiju ni riječi drugog porijekla. Smatram da su ta ograničenja neopravdana pa ću u § 2 spomenuti, uz neke romanizme (među kojima treba razlikovati dalmatizme od italijanizama), i neke riječi hrvatskog porijekla, kojih u *ARj.* nema, odnosno koje tu postoje, ali im je citirano značenje drugačije. Naravno, da neću moći biti iscrpan: ukazat ću samo kako se na tom pravcu mogu napraviti »mala otkrića«, kako sam pokazao u nekim ranijim radovima (usp. Muljačić, 1969, 1974).

Uvodno napominjem na kraju da ne ulazim u pitanje je li talijanski tekst *Fioretti di S. Francesco*, kako misli A. Quaglia, 1977., i J. Hamm po njemu (Hamm, 1987, str. 36), nastao prije latinskoga koji bi, prema tom mišljenju, bio preveden s talijanskoga, ili je stvarnost bila obratna, kako misle, s dobrim argumentima, De Luca, 1954., Davico Bonino, 1964., i Petronio, 1966., preko kojih se ne smije olako prijeći i pored toga što još ne postoji kritičko izdanje tog zanimljivog djela na kome već dugo radi G. Petrocchi.²

² Dok J. Hamm drži da je autorom *Fioretta* mogao biti Ugolino da Montegiorgio (1260/1270-1344/1345) (1987, 36), ne pokazujući se mnogo oduševljen s mišljenjem A. Quaglia-e da je netko kasnije preveo to djelo u latinsko djelo *Floretum*, većina stručnjaka za književnost u svezi s franjevačkim duhovnim pokretom drži da je latinski tekst (tj. *Floretum*) predložak, koji je, makar i ne stopostotno, nekome kasnije poslužio da, polazeći od njega i od usmene tradicije, napiše svojevrstnu romansiranu bajkovitu biografiju sv. Franje. Po G. Petroniju (1966.) U. da Montegiorgio je bio (samo) autor *Floretuma* koji je nastao od *Actus beati Francisci et sociorum eius*. Drugačije mišljenje ima G. Davico Bonino (1964.), koji u svojoj *Nota introduttiva* (str. VII-XV) drži da *Floretum* nije nikad postojao i da su razni autori, među njima i Ugolino da Monte Santa Maria (to se mjesto kasnije prozvalo Montegiorgio) iz oblasti Marche (umro oko god. 1300), bili autori spomenutih *Actus*. Nepoznati talijanski prevoditelj je iz te zbirke, završene na razmeđu 13. i 14. st., dakle oko 75 god. nakon smrti sv. Franje (1181/1182-1226), odabrao mnogo kasnije (između god. 1370 i 1385) 53 poglavlja. Možda je to bio Firentinac Giovanni dei Marignolli, a možda neki njegov zemljak iz jugoistočnog dijela Toskane. Kako publika kojoj se taj neznanac obraćao nije znala latinski, on je slobodno stilski naglašavao ono što je tu

Dok se J. Hamm za uspoređivanje hrvatskog teksta s talijanskim tekstom služio dvjema inkunabulama (Venezia, 1495., 1484., od kojih je potonju dobio na uvid kad je više gotovo uopće nije mogao iskoristiti), ja sam upotrijebio izdanje koje je priredio G. Davico Bonino (1964.). Ni J. Hammu ni meni nije bio cilj otkriti mjesta u kojima je nepoznati hrvatski prevoditelj krivo »pročitao« svoj nama nepoznati predložak (pa su tako nastali neki komični nesporazumi, npr. talijanski tekst kaže da sv. Franjo nije mogao u miru spavati zbog bolesti i miševa koji su mu smetali, a naš prevoditelj, ne znam na temelju čega, govori o krmeljima (talijanski se ta bolest stručno zove *cisposità*, ali te riječi nema u Boninovu izdanju); usp. Hamm, 1987, 96 (*»da sveti . F . cića bolizni od nemoći i cića mnoštva od karmežli ki mu činahu veliko usi(l)stvo ne mogaše se upokojiti dan i noć«*) i Davico Bonino, 1964, str. 55 (*»Ma santo Francesco, tra pe 'l dolore della infermità e per la moltitudine de' topi che gli facevano grandissima noia, punto del mondo non si poteva posare«*). Isto tako nije ni meni ni J. Hammu bio cilj otkriti sva ona (veoma brojna) mjesta u kojima naš prevoditelj odstupa od izvornika time što dodaje, izostavlja, prenačinja itd. čitave rečenice, npr. naslov poglavlja XIX. u kome se nalazi netom citirani odlomak koji glasi: *Come Cristo apparve a Santo Francesco, essendo malato degli occhi*, a koji je preveden s: *Kako sveti . F. jimi jedno očitovanje od Boga i od jednoga mirakula koga Bog ukaza po nem.* S obzirom da je prevoditelj u 95 posto slučajeva bio dosta »vjeran«, nije važno ako u nekim slučajevima ide svojim putem (možda je imao pred sobom neki nekorektni talijanski prijepis, koji će nam ostati nepoznat dok se ne pojavi kritičko izdanje, koje kasni upravo zbog golemog broja talijanskih prijepisa).

Posvećujem ovaj rad dragom i dobrom kolegi Radovanu Vidoviću, izvrsnom znanstveniku i čestitom čovjeku s kojim me vezivalo gotovo polstoljetno prijateljstvo. Rad se dijeli u dva poglavlja: 1. Jedan slabo poznati čakavski zamjenički pridjev (*vlašći* »vlastit«, »isti«, »sam«); 2. Naredni zadaci.

1.

Ovo poglavlje sadrži predradnje za natuknički članak o jednom zanimljivom zamjeničkom pridjevu na osnovi djela samo jednog splitskog anonimnog pisca (nazovimo ga X) iz prve četvrtine 16. st. Pridjev glasi u jednini: *vlašći*, *vlašća*, *vlašće*. O ostalim dokumentiranim padežima u jednini i u množini (tu imamo potvrde samo za akuzativ ženskog roda) i o značenjima svih pronađenih oblika (21 kod X i l u anonimnog prevoditelja Dijaloga Grgura Velikoga) v. § 1.1. Tko se bude odvažio da napiše *Čakavski dijalekatni* (tako Moguš, 1985.) *rječnik* (o čemu postoje različite koncepcije), trebalo bi, po mom mišljenju, da raspolaze s radovima izrađenima po načelu od manjega prema većemu. Logični bi slijed bio:

publiku zanimalo, a izostavljao ono što joj je bilo teško razumljivo. Hamm skeptično zaključuje (*ib.*, 36): »Jedno je sasvim sigurno, i to je za nas najvažnije: da Fiorette nije sastavio ni napisao sâm Franjo Asiški (kako bi se moglo pomisliti, kada se u bibliotečkim katalozima njegovo ime ispisuje ondje gdje se ispisuju imena autora)«.

1. sinkronijski opis leksika jedne čakavske koine u jednom određenom razdoblju; 2. sinkronijski opis leksika svih čakavskih koine u istom razdoblju; 3. i 4. analogno za sve pojedine čakavske koine u ostalim sinkronijskim razinama; 5. povijesni čakavski rječnik. Tek kad budemo raspolagali bitnim dijelovima ovog ambicioznog plana, moći ćemo, uz pomoć lingvističkog atlasa našeg jezika (barem u današnjem stanju), praviti horizontalne, vertikalne, transverzalne i poredbene analize, na pr. proučavati uzajamne odnose između čakavskoga i susjednih jezičnih sustava.

U nastavku dajem najprije relevantnu građu za jezik pisca X (§ 1.1) da bih je potanko osvijetlio sa stanovišta fonetike (i etimologije) (§ 1.2), morfologije (§ 1.3), sintakse (§ 1.4) i semantike (§ 1.5). Kako će se pokazati, razradba semantičkih (značenjskih) nijansi pokrenut će niz pitanja u svezi s organizacijom jednog leksičkog polja, koje, jer se radi o zamjenicama, postaje i gramatičko ne samo u jeziku pisca X (i jeziku njegova predloška, pisca talijanskog izvornika *Cvitja*, koga zovem Y) nego i u sustavima kojima se oni služe: splitskočakavskim i firentinskim.

1.1. *Grada*

Donosim sve sintagme u kojima se u *Cvitju* (C) nalazi zamjenički pridjev koji nas zanima (r. br. 1.-20.), konkretno u oblicima jednine (*vlašći*, *vlašća*, *vlašće*) i množine (samo u ženskom rodu); jedini primjer iz *Dijaloga Grgura Velikoga* nosi r. br. 21. Respektiram Hammov »pravopis« osim u pitanju velikih slova, koja je nepoznati prevoditelj bilježio vrlo proizvoljno. U svakom primjeru citira se i najnužniji kontekst. Rijetke prijedloge za bolje čitanje donosim u uglatim zagradama. Nakon svakog hrvatskog odlomka navodi se odgovarajući talijanski odlomak prema izdanju G. Davica Bonina (Torino, 1964), koji kadšto sadrži dijelove koji nisu prevedeni.

1. »U oni dan *vlašći* i va 'vo vrime kada se anjel dili...« (79) »*Il di medesimo, e in quell'ora che quello angelo si parti...*« (15).
2. »...i poznaše stanovito da *on[i] vlašći anjel* u oni dan biše se ukazal ním i ním u zahvališe Bogu« (80).
»... e cognòbbono certamente che *quel medesimo angelo*, in quel dì e in quell'ora, era apparito a loro e a lui; e ringraziarono Iddio. Amen« (16).
3. »Pak u *ovom vlašćem mesti* učini Bog mnogi mirakuli po meritih onoga sveta človika« (83)
»Poi, *in quel luogo* dove santo Francesco avea fatta così maravigliosa astinenzia, fece Iddio molti miracoli per li suoi meriti« (24).
4. »... sveti. F za počatak govorenja postavi ove riči ...« jimiti mir s Bogom i z jiskarñim i s *vlašćom konšienzi(j)om*« (95)
»...E per tème del sermone propuose queste parole: ... ad avere pace e concordia con Dio e con gli uomini e *colla propria coscienza...*« (52).
5. »...i prokñnam svi fratri od reda moga od strane Božje ki smići budu jimiti *vlašće ča*« (95)
»e maladico dalla parte di Dio tutti i frati dell'Ordine mio, i quali nel detto Ordine presumeranno d'avere *proprio*« (53-54).

6. »... i na ovom vlašće[m] kapitulu bi rečeno svetomu .F...« (95-96)
 »In quello medesimo capitolo fu detto a santo Francesco...« (54).
7. »... i u svih svojih delih sveti Frančisko jiskaše samo *slavu našega Gospodina Isukarsta* a ne *svoju vlašću*... (103)
 »... e in tutte le sue operazioni solo cercava *l'onore e la gloria di Dio* e non *la propria*« (71).
8. »... po vom jošće hoćeš poznati da je nepodoba zač ti je otvardnul sarce na svako dobro, ka stvar jest *négov vlašći oficij*« (110)
 »A questo tu dovevi conoscere ancora ch'egli era il demonio, imperò ch'egli t'indurò il cuore a ogni bene, la qual cosa è *proprio suo ufficio*« (88).
 N. B. G. Davico Bonino daje u bilješci ispod crte pojašnjenje za posljednju sintagmu: »è il suo vero compito«.
9. »... biše meju nîmi tolika ljubav i tolika pri(j)azan da *jedno vlašće sarce* i *jedna vlašća duša* parihiu ona dva...« (124-125)
 »... tra loro era tanto amore e tanta carità che *uno medesimo cuore* e *una medesima anima* pareo in loro due...« (122).
10. »A da bi mi Bog učinil toliko stanovičstvo od jinih fratrov i nîm bih učinil *ovo vlašće poštenje* ko nîmu« (128)
 »E se Iddio m'avesse conceduta tanta certezza degli altri frati,¹⁰ *quella medesima riverenzia* arei fatta all'ossa loro« (130).
 N.B. Davico Bonino daje u bilješci 10. pojašnjenje: »cioè del loro destino eterno.«
11. »Za ku stvar u *'voj vlašćoj misi* zdvižući devoto tello Isukarstovo...« (134)
 »Per la qual cose, *in quella messa* levando divotamente il corpo di Cristo...« (144).
12. »Odgovori fra Jakov: »Zač ja jimih potribu nikoga očišćenja, da *va 'no vlašće vrime* kada ti se Isukarst ukaza, a ti me priporuči...« (135)
 »Rispuose frate Iacopo: »Perch'io avea bisogno d'alcuna purgazione; ma *in quella medesima ora* che Cristo t'apparve, e tu mi gli raccomandasti...« (147).
13. »... samo govoraše *ove vlašće riči*: »Ovo jest...« (137)
 »... pure repeteva *queste medesime parole*: »*Hoc est*...« (151)
14. »I u *ovu noć vlašću* vidiše ga moleći s rukami prostertemi po način od križa...« (140-141)
 »In questa notte *medesima* il vidono orare, colle braccia raccolte in modo di croce...« (163)
15. »... Približajući se blizu *kamika vlašćega* od La Verne...« (141)
 »E appressandosi a pie' del sasso proprio della Verna...« (165).
 N.B. Monte della Verna je brdo u Toskani gdje je sv. Franjo rado molio u samoći.

16. »*Ove vlašće riči duplaše: a ne govoraše nijednu jinu stvar* (147)
 »*E queste medesime parole pure ripetea, e non diceva niuna altra cosa*« (176).
17. »I stojeći tako važgavši se *u ovo vlašće jutro* vidi prihodeći iz neba jednoga serafina...« (149)
 »E stando così e infiammandosi in questa contemplazione, *in quella medesima mattina* ei vide venire da cielo uno Serafino...« (180-181).
18. »On spa ovu noć meju stenami i meju snigom do konca jutra bole nego je nigdar spal *na vlašćoj posteli*« (154)
 »...e più soavemente, secondo il suo dire, egli dormì quella notte tra' sassi e tra la neve infino alla mattina, che non avea mai dormito *nel proprio letto*« (191).
19. »...da u meni pari se da *vlašću muku ñegovu* ćutim« (159)
 »...che a me pare *propriamente* sentire nel mio corpo *essa passione...*« (202-203).
 N. B. Prije ovog primjera nedostaje u hrvatskom prijevodu oko 30 redaka koje je Hamm donio, prema talijanskoj tiskanoj knjizi iz 1495. god., na fotografiji (str. 160-161).
20. »Budući umarl jedan fratar jednu noć a ujutro bi zakopan prid uliženjem od kapitula: tad jedan fratar ñegovv (sic) drag tovariš u *ovv (sic) vlašći dan* skupi se u jedan kantun od kapitula za moliti Boga po obedi i svetoga . F . za dušu fratra svoga dragoga tovariša ki biše umarl« (165)
 »Essendo morto una notte e la mattina sotterrato dinanzi alla entrata del capitolo un frate carissimo suo compagno, *il dì medesimo* si ricolse¹⁹ quel frate in un canto del capitolo, dopo desinare, a pregare Iddio e santo Francesco divotamente per l'anima del detto suo compagno morto« (208).
 N. B. Davico Bonino pojašnjuje u bilj. 19 »si appartò«.
21. »...biše regula od onoga mostira, da ni(j)edan koludar ne mozi jimati niku *svoju stvar vlašću* nego vsih da jest općena« (Hamm, izd., 1978, 208).
 Kako nisam mogao doći do cjelovitog talijanskog izvornika djela *Il Dialogo di S. Gregorio* (Cavalca, 1926, 1953, predstavljaju samo kratak izbor iz tog mnogo opsežnijeg djela), nisam, na žalost, uspio naći predložak za primjer 21.

1.2. Fonetika i etimologija

Tko čita *Cvitje*, ustanovit će da u njemu koegzistiraju primjeri koji sadrže suglasničke skupine *št* i *šč*. Međutim, ne radi se nikad o istim riječima. Primjeri kao *vlašći*, *plašč*, *ščap* pokazuju pravilnu i beziznimnu palatalizaciju nekadašnjeg *t* koja nije izazvana nikakvim sufiksom. Primjeri kao *poštenje* »poštovanje« (tal. *riverenz(i)a*), i *štiti* »čitati« nisu bili zahvaćeni jer je u njima, u vrijeme dok je fonetska promjena bila djelatna, postojala skupina *čt*. Nisu podlegle tom fonetskom zakonu posuđenice kao *štampati*, *fruštati* iz razloga što su u čakavski leksik ušle nakon što je taj zakon prestao djelovati.

Spomenimo k tome da u doba *Cvitja*, barem u Splitu, u instrumentalima ž. roda tipa *svitlostju* nije još bilo došlo do prijelaza *-tj-* u *-ć-* pa je prema tome i *-šč-* toga »porijekla« (još) nemoguć.

O etimologiji se ne može puno reći jer je odgovarajući odlomak kod P. Skoka, *ERHSJ*, 3, 1973, str. 604-605, s. v. *vládati*, vrlo kratak i semantički neobrađen. Tu čitamo da je glagol *vladati* nastao iz steslav. *vlasti* time što su oblici prezenta (1. lice *vladq* itd.) analogijom izazvali novi infinitiv *vladati*. Apstraktna imenica *vlást* (koja je izvedena derivacijom od praslav. *vold – tī*) polazni je oblik za cio niz pridjeva, kao *navlast* »osobit«, (*na*)*vlastit* i dr., npr. *vlástan* »nadležan«, *vlásan* od koga, uz pomoć *-io*, dobivamo *vlašći* (Proroci, Antun Dalmatin).

1.3. Morfologija

Kao što je poznato, gotovo svi pridjevi u našem jeziku (osim tipova *noćni*, *dječji*, i likova komparativa i superlativa) razlikuju gramatičko obilježje [\pm određenost]. Osim na osnovi prozodijskih elemenata (akcent, dužina) određeni se pridjevi razlikuju od neodređenih po nastavku *-i* u nominativu (N) muškog roda i po dužim nastavcima (*-oga*, odnosno *-ega* i t.d.), u GDAL muškoga i GDL srednjeg roda u jednini (usp. Pavešić *et al.*, 1991, str. 615 i d.). Praksa je naših rječnika da se u natuknicama koje sadrže pridjeve nalazi samo (ili na prvome mjestu) neodređeni lik (ukoliko postoji), a za njim, eventualno, u zagradama ili napose (*i*), odnosno čitav određeni lik. S obzirom da naš jedini povijesni rječnik (*ARj.*) daje prednost (novo)štokavskim likovima (iako sadrži i dosta starije čakavske i vrlo malo kajkavske građe), normalno je da u 21. sv., str. 200-201, konkretni članak počinje s: »VLAŠT, adj. vlastit; sam, isti. U čakavaca *vlašć* i *lašć*.« Iz daljeg se teksta ne vidi dvoje: zašto nije naveden, kao lik za čakavski nominativ jednine, oblik *vlašći* koji se logički pretpostavlja na osnovi velikog broja kosih padeža s dugim nastavcima *-ega*, *-emu* prema svega dvije potvrde (iz 19. st.), i to za štok. *vlašć*, u neodr. liku; koji su od primjera šćakavski, dakle iz ozemlja predmigracijskog zapadnoštokavskog dijalekta koji se govorio i još se danas govori (nije nužno ikavski) otprilike na ozemlju omeđenom transverzalama Cetina-Vrbaš i Neretva-Bosna. Držim, stoga, da treba korigirati dio naslova natuknice u: »U čakavaca i u šćakavaca *vlašći* (i, rijetko, *lašći*)«. Kako pridjevi na *-št* nisu ni danas nemogući (usp. *tašti*), a *ARj.* ima povijesni karakter, prva riječ u naslovu (VLAŠT) može, uvjetno, ostati. Redaktori rječnika 19. i 20. st. nisu imali te skrupule, pa taj leksem kod njih glasi *vlašći*. Usp. opsežniji *RSHKNJ*, 2, 1964, str. 720, s. v. *vlášti* i *vlašći*. Leksem je označen kao pokrajinski. Značenjske razlike navedene su ovim rasporedom: 1. »vlastit«; 2a. Za pojačavanje značenja lične zamjenice ili imenice: *sam*, *lično*, *glavom*; 2b. *isti*, *sušti*. Primjeri su, uglavnom, iz djela srpskih i crnogorskih pisaca i dvaju autora zbirki riječi (iz Nikšića i iz Vrhovina). Mnogo je koncizniji *RSHKJ*, I, 1967, str. 400, koji donosi samo jedan primjer (od S. M. Ljubiše), a kao značenje navodi: »isti«, »onaj sami«.

Pošto je *ARj.* što se semantike tiče hendikepiran načelom da se primjeri navode u kronologijskom slijedu (što redaktore nije spriječilo da kod leksema za

koja postoji bogatija dokumentacija donose svako značenje odvojeno i kronologijski), obrada tog članka iziskuje kritičku analizu (v. § 1.5).

1.4. Sintaksa

Ovdje bi se moglo zabilježiti da pridjev koji nas zanima dolazi obvezno nakon osobne zamjenice (u *ARj.* 21. postoje potvrde samo za štokavski, npr. *ja vlasti(i)*). Što se tiče pre-, odnosno postpozicije istog leksema u ostalim značenjima, s obzirom da su ona tiskana »pomiješano«, teško je brzo doći do nekih zaključaka. To je teško i kod naših primjera iz § 1.1, jer se teško možemo oteti dojmu da X u prijevodu primjera br. 1, 14 (i, eventualno, br. 21, za koji ne posjedujemo predložak) gdje imamo postpoziciju, ne slijedi (ropski) talijanski izvornik gdje *medesimo* dolazi iza imenice.

Što se tiče priloga *na vlasti* i *na vlasti*, koji znače »navlastito«, »osobito« (lat. *praecipue*) (usp. *ARj.* 21, 201), mislim da se radi o složenicama koje se u tim (svega dva) starim primjerima još zbog inercije pišu kao dvije riječi. Tu je pretjerano bio poštivan princip *ARj.* po kome se prilogi obrađuju u istoj natuknici, pod posebnim odjelnim slovom (usp., na istoj 201. str., *vlastit ...a. adj...; b. adv.; tj. vlastito*). Po mom mišljenju dostatno je bilo uputiti na *ARj.* 7, str. 751-752, s. v. *navlašt*, adj. i adv., gdje između ostalog čitamo, da za pridjev *navlašt* (koji je »isto što i *navlastit*«) postoje u starom jeziku i oblici *vlasti*, *vlasta*, tj. »vlastit«, i da »mjesto *št* u čakavaca je *šč*.« Ne bi bili suvišni ni uputi na *navlast* (2), *navlastan*, *navlastit*, *navlastitan*, *návlaš* (1), *navlašan*, *navlašni*, *navlašt* (2), *navlaštan*, *navlašti*, *navlaštit* i eventualne apstraktne imenice, izvedene od nekih tu spomenutih primjera (*ib.*, str. 749-752).

1.5. Semantika

Kako je već rečeno, redaktori *ARj.* i pored drugačije (hvalevrijedne) prakse u većini natukničkih članaka, donose s. v. *vlašt* adj. *promiscue* sva tri glavna značenja, koji su, da bude gore, poredani: »vlastit«; »sam«, »isti« (interpunkcija između prvog značenja i ostala dva kao da ukazuju da su 2. i 3. značenje međusobno bliži, što je točno, ali sintaktički i statistički neznatan broj primjera sa značenjem »sâm (glavom)« zaslužuje zadnje mjesto).

Kod studija značenja nije toliko važno da ne raspolažemo s potvrdama za sve padeže u sva tri roda (Muški, rod, jednina: N. Br. 2, 8; G. Br. 15, Ak. Br. 1, 20, L. Br. 6; Ženski rod, jednina: N. Br. 9; A. Br. 7, 19, 21; L. Br. 11, 18; Množina: A. Br. 4, 13, 16; Srednji rod, jednina. N. Br. 9; A. Br. 5, 10, 12, 14, 17), nego da isti leksem ima dva različita značenja, i to »vlastit« (usp. primjere br. 4, 5, 7, 8, 15, 18, 19, 21, s time da u talijanskom predlošku stoji za br. 19 adverb *propriamente* a ne kao normalno, pridjev *proprio*) i »isti« (u primjerima br. 1-3, 6, 9a, 9b, 10-14, 16-17, 20). Brojčani je odnos osam prema četrnaest primjera. Nije mnogo važno da li u talijanskom predlošku u značenju »isti« imamo samo *medesimo* ili i pokazne zamjenice prvog (*questo*), odnosno trećeg lica (*quello*), ili samo određeni član (primjeri: 1, 20), odnosno neodređeni član (br. 9a, 9b).

Jedan drugi problem izbija u prvi plan i on mi se čini osobito važnim. Naš prevoditelj X nije nijednom upotrijebio zamjenički pridjev *isti* (koji je u *ARj.* bogato potvrđen za čakavski u cjelini, ali relativno vrlo mršavo za stare splitske pisce; usp. *ARj.* 4, str. 31-35). S druge strane, talijanski autor Y nije nikad upotrijebio zamjenički pridjev *stesso* »sâm (glavom)« nego je generalizirao upotrebu leksema *medesimo* (i u tom smislu). Kako nas G. Rohlfs uvjerava, ta generalizacija nije kod starih talijanskih pisaca ništa neobično; ona može imati dva korijena: a) *medesimo* je shvaćen kao »učeniji«; b) u nekim dijelovima Italije pod galoromanskim utjecajem postoji u dijalektima, pa, preko njihova utjecaja, i u književnom jeziku, predilekcija za *medesimo* (napominjem, da u francuskom književnom jeziku postoji samo leksem *même*, koji je potekao od vulgarnolatinskog oblika (ILLE) *metipsimus*; francuski međutim razlikuje oba značenja sintaktičkim sredstvima; usp. *le roi même* »sâm kralj«: *le même roi* »isti kralj«). V. Rohlfs, 1968, str. 209-210. Prema P. Tekavčiću (²1980, II, str. 159-162), autohtoni talijanski zamjenički pridjev identiteta je samo *stesso*, koji je nastao stapanjem od *ISTU* + *IPSU*, dok je *medesimo* u književnom jeziku i u dijalektima južnije od Apeninskog lanca (linija La Spezia-Rimini) posuđenica iz galoromanskih jezika, odnosno iz francuskog.

S te strane, dakle, nema velikih teškoća. Teškoće nastaju u jeziku hrvatskog prevoditelja. Zašto nema nijednog *isti*? Prije nego taj problem načnemo (bez nade da ćemo ga zasad moći riješiti), pokazat ću, ovaj put ne sasvim iscrpno (jer potvrda ima mnogo više) kako X prevodi talijanski *medesimo* »sâm« (koji stoji skupa s raznim oblicima osobnih zamjenica ili povratne zamjenice (*se*)). On je svjestan da to nije isti *medesimo*, tj. da ga ne može prevesti sa *vlašći*.

Za egzemplifikaciju ove pojedinosti našao sam deset primjera (br. 22-31) i, tehnički, postupio obratno nego u prvom nizu, tj. najprije navodim talijanski izvornik, a zatim hrvatski prijevod. Primjer br. 23 malo odudara od ostalih jer tu nema zamjenice *medesimo*. Ako sam ga pravo razumio, tal. povratna zamjenica teče se subjekta rečenice u indirektnom govoru, tj. riječi *Bog*, a ne subjekta *Francesco*, na koji se odnosi završna rečenica indirektnog govora: »*ma a ciò che faccia frutto dell'anime, e molti per lui sieno salvati*« (45), što X prevodi sa: »*da hoće da čini plod od duš i mnozi po nem da budu shrañeni*« (92). No, nije nemoguće da se radi o krivom čitanju i da mjesto *sé* treba čitati *te* čime bi se dobio smisao sličan onome u primjeru br. 24.

22. »...non solamente tu desti il tuo... a' poveri per amore di Cristo, ma eziandio *te medesimo* offeresti a Dio in questo Ordine ...« (21).

»Jere ne samo ti da sve svoje napuni ubozim za ljubav Božju da jošće *sebe samoga* prikaza Bogu u ovi sveti red... (81)

23. »Questo dice Iddio che tu dica a frate Francesco: che Iddio non l'ha chiamato in questo stato solamente *per sé...*« (45)

»Ovo govori Bog da ti rečeš fratra Frančisku Da ga Bog ni zval u 'vo stanje samo *za se* ...« (92)

24. »... Cristo avea risposto e rivelato che la sua volontà si è che – Tu vada per

lo mondo a predicare, però ch'egli non t'ha eletto pur *per te solo*, ma eziandio per la salute degli altri« (45)

»Isukarst jest odgovoril i očitoval da je njegova voľa da ti greš pripovidajući po svitu jer te ni on obral listo *za tebe samoga* da pače za spasenje od družih« (92)

25. »... lodando e glorificando Iddio, che avea loro dato grazia di vincere *se medesimi* per dispregio di sé, e di edificare le pecorelle di Cristo con buono esempio ...« (92)

»... hvaleći Boga, ki je nim dal milost dobiti *samih sebe* za pogarjenje svoje i za pokripiti ovce Isukarstove dobrim exemptom ...« (112)

26. »... io ho certa speranza in Dio ch'egli, colla cortesia delle cose temporali, donerà *se medesimo* in nostro compagno« (104)

»... ja ufam u Boga da on svojom službom od stvari telesnih daruje *sebe samoga* u naše tovarištvo ...« (117)

27. »... egli fu rapito *fuor di se medesimo* ...« (152)

»... bii znet *van sebe* ...« (137)

28. »... tutto si raccoglie *in se medesimo* ...« (168)

»... skupi se *sam vase* ...« (143)

29. »... siccome *in se medesimo* provò frate Leone ...« (169)

»... kako *sam u sebi* prova fra Leon ...« (143)

30. »... si cominciò a rammaricare pianamente *tra se medesimo* e piagnere ... (191)

»... poča tužiti se polagahno sam u sebi ...« (154)

31. »E dicea questo frate *tra se medesimo* ...« (203)

»I govoráše ovv fratar *sam u sebi* ...« (159)

Kao »sažetak za razmišljanje« rezultata ovog poglavlja donosim na kraju usporedbu istoga gramatičkog polja u suvremenim književnim jezicima talijanskom i hrvatskom, popraćenu značenjskim odrednicama koje vrijede *grosso modo* za sve upotrebne vrijednosti obrađenih pridjeva (*ne*, npr., za prilog ili usklik *proprio* = »upravo«, »baš!«) i koje donosim na »neutralnim« jezicima, latinskom odnosno njemačkom.

1.	» <i>proprius</i> «	» <i>eigen</i> «	<i>proprio</i>	<i>vlastit</i>
2.	» <i>idem</i> «	» <i>derselbe</i> «	<i>medesimo</i>	<i>isti</i>
3.	» <i>ipse</i> «	» <i>selbst</i> «	<i>stesso</i>	<i>sam</i>

čemu odgovaraju, kod Y i kod X, reducirana polja, s jednom sastavnicom manje, ali koja nije ista (dakle, ta reducirana polja nisu sukladna).

1.	<i>proprio</i>	1.	} <i>vlašći</i>
2.	} <i>medesimo</i>	2.	
3.		3.	<i>sam</i>

Koji su razlozi ove čudne leksičke »štednje« teško je reći prije negoli budemo na čistu s pitanjem je li jezik pisca X samo idiolekt jedne osobe (koja je mogla biti dvojezična, npr. hrvatsko-talijanska ili hrvatsko-rumunjska ili hrvatsko-dalmat-ska) ili zasad slabi trag onoga što je početkom 16. st. postojalo u mnogim (možda ne u svim) idiolektima Splitskana, kao većinsko (ili, možda, samo manjinsko) u tadašnjem splitskom čakavskom govoru.

2.

Jedan naredni zadatak već je spomenut.

Drugi, manje ambiciozni, odnose se na bilježenje (već sada) nekih leksema koji ne postoje ni u *ARj.*, ni u Hammovim popisima (znači da ih je zaboravio ili previdio). Donosim u abecednom redu, s kratkom naznakom značenja, kad je to potrebno, nekoliko njih koji mi se čine zanimljivima; brojke se odnose na strane u C (Hamm, 1987.), odnosno u *Fioretti* (Davico Bonino, 1964.).

busul, s. m. »bočica«. Usp.: **tri busuli od letvari(j)a** (129) **tre bossoli di lattovaro** (132). U bilješki D.B. tumači: *lattovaro* »lattuario, o anche elettuario (dal. lat., *electuarium*). Era un miscuglio di vari medicinali, d'aspetto e di sapore simile al miele.«

farmari(j)a (157, 158) = *infermeria* (197, 199) »bolnička soba u samostanu«

hitaj (142) s. m. Usp.: »... kol jednoga kamika lipa ki biše daleko od mesta od fratrovv za jedan **hitaj** od kamika ...« (142); (N.B. prvi pomen kamika je pogrješan jer u izvorniku stoji *faggio* »bukva«).

»... a pie' d'uno faggio bellissimo, il quale era di lungi dal luogo de' frati per **una gittata di pietra** ...« (166).

Ta bi se sintagma mogla prevesti, vodeći računa o modernoj riječi *puškomet*, sa *kamenomet*.

korizma sv. Mihovila (*korizma od svetoga Mihovila*) (139, 144, 145 i drugdje). Na str. 144 saznajemo da ta korizma (na koju nisu obvezni obični vjernici nego oni koji je dobrovoljno prihvate) počinje na blagdan Uznesenja Marijina (t.j. 15. kolovoza) i završava na blagdan sv. Mihovila (29. rujna) te traje, kao i prava, odbivši nedjelje, četrdeset dana. *ARj.* 5, s. v., pozna samo normalni preduskršnji post. X (str. 151) griješi: *budući tada svaršil korizmu od trideset dan na poštenje svetoga Mihovila*; v. talijanski tekst: »avendo compiuta la **quaresima di quaranta di ad onore di santo Michele Arcangelo** ...« (185-186).

letvarij, v. gore kod *busul*

nemečan, adj., antonim od *mečan* »uobičajen«, koji je u *ARj.* 6, 549, dobro obrađen. Primjer: »u abito **nemečnom** i pripročću...« (80) – »... in abito **disusato** e vile ...« (17)

neuzmoštvo s. n. (76) »... razmišljajući tad svoje **neuzmoštvo** ...« (76) = »... considerando la sua **insufficienza** ...« (6)

poručstvo s. n. »jamstvo«. Usp.: »da me nećeš prehiniti od **poručstva** ko sam učinil

za te« (100) »... che tu non mi ingannerai della mia **malleveria** ch'i' ho fatta per te« (63). Talij. pravni termin koji dolazi od latinske sintagme *manum levare* ukazuje na lekseme koje ARj. bilježi, na pr. *poručiti* »biti poruk« (10, 880) i *poruk* »jamac« (10, 883-884).

razmeružen adj. (»... *pride na dno od one jame raskinut i razmeružen* ..., 103). Usp. »giunse al fondo di queste ripa tutto *smembrato e minuzzato*« (76). Po značenju nema veze sa *razmjer*. Suvremeni tal. glagol *sminuzzare* znači »raskomadati«, »učiniti u sitne komade«. Oblik hrvatskog pridjeva zbog svog *-r-* ukazuje na mogućnost da je u nekom romanskom idiomu došlo do rotacizma, tj. do prijelaza *-n-* u *-r-*. To mi se čini najvjerojatnijim u rumunjskome, gdje danas postoje riječi: *mărunt* »sitan«, *mărunțiș* »sitnarija«, »bagatela«, *măruntaie* s. f. pl. »utroba«, »tripice«.

smičost s. f.: »... *ovv vase smičost* ...« (98) – »... *costui pur prende ardire* ...« (58). Nešto prije tog odlomka nalazimo *smić* = *ardito* (hrv. »smion«). ARj. 15, 704, ima *smić* i apstrakt *smić(a)sivo*, ali nema apstrakt *smičost*. Za *smiñe* ukazuje na *smjeñe*.

tropičan adj. »... *pride prida ñ ... žena s jednim svojim sinkom na rukah ki jimiše osam let, četire biše stal tropičan* ...« (152) »... *gli si parò dinanzi ... una donna con un suo figliuolo in braccio, il quale avea otto anni, e i quattro era stato idropico* ...« (187). ARj. 17, 743, ima imenicu *tropik* »čovjek koji ima tropiku, tj. vodenu bolest«, ali nema taj pridjev.

varučica (od *tovarca*) s. f.: »... i ukratko ne našadči ča bi sveti Frančisko taknul svojimi rukami nego *varučicu od tovarca* svarhu koga on biše prišal ... vazamši oni ovu *varučicu* ... (153) »e in brieve non trovano nulla che santo Francesco abbia toccato con mano se non se *il capestro dell'asino* in sul quale egli era venuto. Prendono costoro questo *capestro* ...« (189). Tal. *capestro* (danas je uobičajenije *cavezza*) znači »ular«, tj. konop kojim se vežu veće domaće životinje. Možda je X mislio na ham, tj. na ogrlicu od čvrsta materijala koja stoji magarcu oko vrata i na koju se veže ular. U tom bi slučaju *varučica* mogla imati veze s rumunjskim *verigă* »biočug« (»prsten na lancu«) (u nas *veriga* znači »lanac«).

žepitan, adj.: »u fervoru od duha svučē se nag i varže se svarhu onoga oĝna gorućeĝa zovući onu da se svučē i da gre s ñim ležati u onu postiju *žepitnu* i lipu« (101)

»... in fervore di spirito spogliasi ignudo, e gittasi allato a questo fuoco ..., e invita costei che ella si spogli e vada a giacere con lui in quel letto *spiumacciato* e bello« (67).

ARj. 23, 336, ima imenicu srednjeg roda *žepito* (iz *Judite*) s nejasnim značenjem: »bit će krzno od zibetke, vjer. prema tal. *zibetto*.« Tal. glagol *spiumacciare* danas je arhaizam; u suvremenom talijanskom kaže se *sprimacciare* »lupati po jastuku ili po strunjači da se perje odnosno vuna ravnomjerno rasporede«. S krznom to dolazi u obzir samo ako nije u navlaci, pa prema tome ova riječ ostaje »tamna postanja«.

Konačno, kao primjer za riječi koje postoje u *ARj.* ali s nekim drugim značenjem, navodim samo jednu:

duplati »... Ove vlašće riči **duplaše** ...« (147) – »E queste medesime parole pure **ripetea** ...« (176). Značenje »ponavljati« ne postoji u *ARj.* 2, 892, gdje, uz *dùplati, duplávati*, nalazimo samo »udvojiti«, »podvostručiti«.

Upotrijebljena djela

- Cavalca, Domenico, *Le vite de' S.S. Padri*. Introduzione e note di Carmelina Naselli, Torino, 1926.
- Id., »Il Dialogo di S. Gregorio«, u: Segre, Cesare (izd.), *Volgarizzamenti del Due e Trecento*, Torino, 1953, 237-281.
- Davico Bonino, Guido, *I Fioretti di San Francesco*, Torino, 1964.
- De Luca, Giuseppe (izd.), »I Fioretti di San Francesco«, u: Id. (izd.), *Prosatori minori del Trecento. I. Scrittori di religione*, Milano-Napoli, 1954, 891-1002.
- Derossi, Julije, »O jezičnim specifičnostima novootkrivene Marulićeve prijevodne čakavske proze«, *HDZ*, knj. 5, Zagreb 1981, 23-32.
- Hamm, Josip (izd.). *Dijalozi Grgura Velikoga u prijevodu iz godine 1513*, *SPH*, knj. 38, Zagreb, 1978 (*Hrvatska proza Marulićeva vremena*, knj. I)
- Hamm, Josip (izd.), *Acta Pilati i Cvitje*, *SPH*, knj. 40, Zagreb, 1987 (*Hrvatska proza Marulićeva vremena*, II)
- Moguš, Milan, »Nacrt za rječnik čakavskog narječja«, *HDZ*, knj. 7, Zagreb, 1985, 319-336.
- Muljačić, Žarko, »Leksikologijske i etimologijske bilješke uz 'Planine'«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 16-17, 1969, 647-656.
- Muljačić, Žarko, »Noterelle lessicologiche«, *Ricerche slavistiche*, vol. XVII-XIX (1970-1972), Firenze 1974, 407-418.
- Quaglia, Armando, *Studi su i Fioretti di S. Francesco*, Falconara, 1977.
- Pavešić, Slavko – Težak, Stjepko – Babić, Stjepan, »Oblici hrvatskoga književnog jezika (Morfolologija)«, u: Babić, Stjepan *et. al.* (izd.), *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrti za gramatiku*, Zagreb, 1991, 453-741.
- Petronio, Giuseppe, »I 'Fioretti di S. Francesco'«, u: Id. (izd.), *Dizionario enciclopedico della letteratura italiana*, 2, Bari-Roma, 1966, 476-477.
- Rohlf, Gerhard, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti. Morfologia*, Torino, 1968.
- Tekavčić, Pavao, *Grammatica storica dell'italiano. II. Morfosintassi*, Bologna, ²1980.
- Vončina, Josip, »O temeljima Zoranićeva književnog jezika«, »Napomene uz ovo izdanje«, u: Švelec, Franjo – Vončina, Josip (za tisak priredili i uvodne rasprave napisali), *Petar Zoranić. Planine*, *SPH*, knj. 41, Zagreb, 1988, 31-52; 53-58.

LEGGENDO UNA TRADUZIONE CROATA
CINQUECENTESCA DALL'ITALIANO NOTE
LESSICOLOGICHE

Riassunto

Il pubblico croato ha potuto leggere già intorno al 1520 la prima traduzione manoscritta de *I Fioretti di S. Francesco*, opera nata – come è risaputo – tra il 1370 e il 1385 sulla falsariga della silloge latina *Actus beati Francisci et sociorum eius*, finita intorno al 1300. Il testo studiato, edito da J. Hamm (1987), si deve a un traduttore anonimo, oriundo in quanto pare da Split. Il manoscritto rispettivo (l'unico finora noto) si trova ora all'Istituto di filologia slava dell'Università di Vienna (prima del 1966 esso apparteneva alla biblioteca di Sir John Phillips).

L'Autore vi ha finora identificato una ventina di lessemi di origine croata o romanza finora non registrati o registrati ma con significati diversi. Uno di questi, ossia l'aggettivo pronominale *vlašći*, *-a*, *-e* (che significa »proprio« e »medesimo«), è stato analizzato in un denso capitolo a parte e con buone ragioni. Mentre in quasi tutte le lingue europee il campo grammatico-lessicale rispettivo consta di tre unità (cf. nel latino: *proprius* – *idem* – *ipse*; nell'italiano standard: *proprio* – *medesimo* – *stesso*) nel croato ciacavo spalatino del primo Cinquecento esso è soltanto bimembre (*vlašći* »proprio«, »medesimo«, *sâm* »stesso«). E' interessante che anche nella lingua dell'anonimo autore toscano tardotrecentesco il campo analogo è bimembre ma non in maniera uguale (*medesimo* vi vale »idem« e »ipse« e *proprio* significa soltanto »proprius«). Per le varietà italoromanze di questo tipo sono stati adottati modelli galloromanzi (si ricorderà che nel francese un lessema solo – (*le*) *même* – vale per »medesimo« e »stesso«). Sulle ragioni di questa strana »incongruenza« croata la discussione resta aperta.